

Vergaderjaar 1999–2000

26 814

Emancipatiebeleid 2000

Nr. 1

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 21 september 1999

Hierbij ontvangt u de begrotingsbrief Emancipatiebeleid 2000. De brief is sober gehouden, omdat later in het jaar de meerjarennota Emancipatiebeleid verschijnt.

Wel wordt – in een voorwoord en met een overzicht van gebeurtenissen en ontwikkelingen – stilgestaan bij de aanzienlijke vooruitgang die op emancipatiegebied is geboekt in de afgelopen honderd jaar.

Voorafgaand aan het overzicht van de werkzaamheden die in het jaar 2000 zullen worden uitgevoerd, wordt ingegaan op de recente ontwikkeling van het emancipatiebeleid.

Het emancipatiebeleid van het kabinet omvat meer dan wat door de coördinerend staatssecretaris wordt ondernomen. Op diverse beleids-terreinen worden initiatieven uitgevoerd, onder de eerste verantwoordelijkheid van de desbetreffende bewindslieden.

Dezen leggen daarover zelf verantwoording af aan het parlement, onder meer in ministeriële begrotingsstukken.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
A. E. Verstand-Bogaert

Voorwoord

Bij de overgang naar het nieuwe millennium spreekt het haast vanzelf om stil te staan bij de historische ontwikkelingen die in de 20^e eeuw plaatsvonden op het gebied van de emancipatie van vrouwen.

Immers, tussen 1900 en 2000 heeft zich een revolutionaire omwenteling voltrokken in de positie van vrouwen. Door de turbulente gebeurtenissen van deze eeuw heen heeft de emancipatie van vrouwen zich gestaag voortgezet.

Het ging minder snel dan de feministische schrijfster Cecile Goekoop-de Jong van Beek en Donk verwachtte toen zij aan de vooravond van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid van 1898 in de roman «Hilda van Suijlenburg» schreef:

«Alleen vooroordeel en sleur trekken als 't ware 'n toovercirkel om de vrouw, die haar aan alle kanten insluit, dien zij nooit mag overschrijden, op straffe van voor onvrouwelijk te worden uitgekreten, maar dien de man volkomen vrij is om overal binnen te dringen zonder onmannelijk te worden genoemd. Maar ziet U dan niet dat 't maar 'n kwestie van jaren is om dien cirkel tot het uiterste te verwijderen? De laatste vijf en twintig jaren hebben reuzenschreden gedaan, nu nog vijf en twintig jaren en men zal de vraag vergeten hebben: «is dit werk wel voor een vrouw?» Er zal alleen nog gevraagd worden: «is deze persoonlijkheid geschikt voor deze arbeid?»

Het duurde geen vijftwintig jaren maar honderd jaar.

Pas in de periode kort vóór de nieuwe eeuw dringen vrouwen op enige schaal door tot centrale posities op de arbeidsmarkt, in de politiek, de media en besturen. Komt de combinatie van het vroegere «mannendomein» arbeid en het vroegere «vrouwendomein» zorg hoog op de agenda. Die combinatie is nog steeds vooral een patroon van vrouwen. De grote verandering is dat ook steeds meer mannen diversiteit wensen in hun leven, door de combinatie van arbeid, zorg en vrije tijd.

In vogelvlucht is hiermee de emancipatiebeweging van vrouwen getypeerd: van een gevecht uit taboes en vooroordelen naar het mede vormgeven van nieuwe structuren en culturen.

Emancipatiebeleid is gegroeid van vrouwenbeleid tot mensenbeleid.

Waarin het investeren in de kwaliteit van de samenleving centraal staat.

Dat heeft verstrekkende gevolgen die nog lang niet zijn uitgekristalliseerd.

Veel van de structuren, voorwaarden en oordelen zijn nog gebaseerd op het oude «sociale contract» dat de OESO beschreef in het rapport

«Shaping structural change, The role of women» van 1991, met de man in de rol van kostwinner en de vrouw in die van verzorgster.

In de 21^e eeuw zullen zowel mannen als vrouwen zich naar verwachting steeds meer losmaken van deze rollen. Daardoor ontstaat de noodzaak, ook voor de overheid, om in dialoog en samen met nieuwe partners vorm te geven aan moderne structuren en contracten, die passen bij een diversiteit van rollen en levenspatronen, ook in de verschillende fasen van het – langer wordende – leven.

Emancipatie van vrouwen, bevochten tegen vele weerstanden in, heeft niet alleen een belangrijke basis gelegd voor de vrijheid van vrouwen om hun talenten te ontplooiën maar ook voor mannen om zich te onttrekken aan de beperkingen van de kostwinnersrol en de eenzijdige gerichtheid op betaalde arbeid. Voor de jonge generatie is het bestaan van die diversiteit van kansen en mogelijkheden bijna een vanzelfsprekendheid. Die vanzelfsprekendheid in tastbare realiteit omzetten, is echter nog een heel andere zaak.

De organisatie van de arbeid en de cultuur van arbeidsorganisaties afstemmen op werknemers die hun persoonlijke relaties en maatschappelijke participatie evenzeer op waarde schatten; zorg en onbetaalde werkzaamheden opwaarderen en anders verdelen; individualisering gepaard laten gaan met nieuwe vormen van solidariteit, ook tussen generaties; dat zijn de opgaven voor de 21^e eeuw.

In deze begrotingsbrief geeft het kabinet met een aantal praktische voornemens daar al een aanzet toe. In de, in het najaar te verschijnen, meerjarennota Emancipatiebeleid zal die opgave voor na 2000 verder uitgewerkt en verdiept worden. Uiteraard in dialoog met maatschappelijke organisaties en in het perspectief van internationale ontwikkelingen.

EEN EEUW EMANCIPATIE

- In 1898, wanneer Wilhelmina koningin wordt, heeft in Den Haag de succesvolle Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid plaats. Nog hetzelfde jaar wordt de eerste vakvereniging van vrouwen opgericht: de Algemene Nederlandse Naaistersbond. Het jaar daarop zijn de eerste stakingen, in naaiateliers in Amsterdam.
In 1901 wordt met het batig saldo van de Nationale Tentoonstelling het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid opgericht, dat voorlichting geeft over vrouwenarbeid en zich inspant voor het openstellen van beroepen voor vrouwen.
- In de eerste decennia van de eeuw concentreert de vrouwenstrijd zich – in de hele Westerse wereld – op het bereiken van vrouwenkiesrecht, dat daardoor een maatschappelijk strijdpunt van de eerste orde is.
- De tegenwerking van zijn collega's bij de verspreiding van informatie over anticonceptie brengt dr. J. Rutgers (naar wie later de Rutgers Stichting wordt genoemd) er rond 1900 toe, vrouwelijke leken op te leiden die in het hele land aan het werk gaan.
In 1911 wordt het aanbieden van middelen ter voorkoming van zwangerschap wettelijk verboden; dit verbod blijft gehandhaafd tot 1969.
- In 1912 wordt de eerste vrouwelijke predikant bevestigd, ds A. Zernike van de Doopsgezinde Gemeente in Meningeweer in Groningen. Het aantal vrouwelijke predikanten blijft beperkt.
De eerste vrouwelijke hoogleraar, de biologe mw.prof.dr. Johanna Westerdijk, treedt in 1917 aan. Ook zij wordt slechts door weinigen gevolgd: nog steeds komt het aantal vrouwelijke hoogleraren niet boven de 5%.
- De sociaal-democraten zorgen in 1918 voor het eerste vrouwelijke Tweede Kamerlid: Suze Groeneweg. Zij kan worden gekozen, doordat vrouwen inmiddels al wel passief kiesrecht hebben.
De Grondwetswijziging van 1919 opent de mogelijkheid om het algemeen actief kiesrecht ook aan vrouwen toe te kennen. In 1922 wordt deze mogelijkheid gerealiseerd.
- De oudste wettelijke bepaling inzake zwangerschap en bevalling staat in de Arbeidswet 1889, waarvan art. 8 de werkgever verbood vrouwen te laten werken gedurende vier weken na de bevalling. In 1913 kwam daar het recht op uitkering bij over de vier weken waarin niet mocht worden gewerkt. Verzuim wegens zwangerschap of bevalling leidde in de praktijk echter bijna vanzelfsprekend tot ontslag.
In de Ziektewet 1913 wordt de uitkeringstermijn verlengd van vier weken na de bevalling naar zes weken voor en zes weken na de bevalling. De Ziektewet 1913 treedt in werking in 1930. In 1990 wordt de uitkeringstermijn verlengd van 12 naar 16 weken.
- In 1934 bepaalt minister De Wilde van Financiën dat, ter bestrijding van de werkloosheid, geen gehuwde vrouwen meer in overheidsdienst zullen worden aangesteld, tenzij ze kostwinner zijn.
- In 1946 sluit minister Drees alle vrouwen uit van de wachtgeldregeling, omdat een groot tekort aan vrouwelijke arbeidskrachten dreigt. Gezien de personeelsschaarste wordt het verbod (uit 1934) op betaalde arbeid bij het rijk voor gehuwde vrouwen tijdelijk opgeschort, tot 1950. De opschorting wordt tweemaal verlengd, tot 1957, wanneer het verbod definitief wordt ingetrokken.
In ons land wordt de volksverzekering ingevoerd. Deze betreft vrijwel altijd alleen de mannelijke bevolking: het wordt gezien als een vorm van beschaving dat de man voldoende kan verdienen om zijn vrouw thuis voor de kinderen te laten zorgen; vrouwen werken nauwelijks «buitenshuis».
- In 1946 wordt de eerste vrouwelijke burgemeester benoemd, in 1947 de eerste vrouwelijke notaris (elf jaar later zijn er nog niet meer dan

drie), substituut-griffier en rechter. Anna de Waal wordt in 1953 de eerste vrouwelijke staatssecretaris (Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) Marga Klompé wordt in 1956 de eerste vrouwelijke minister (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk).

- De handelingsonbekwaamheid van gehuwde vrouwen wordt opgeheven. In de wet, die in 1957 in werking treedt, is de man nog wel «hoofd der echtvereniging»; in 1971 wordt deze regel afgeschaft.
- In de jaren '60 worden de seksuele en reproductieve rechten van vrouwen het strijdpunt. In 1961 doet de anticonceptiepil haar intrede. In de loop van de jaren '60 komt de abortus-wetgeving in discussie. In de jaren '70 staat de abortusstrijd centraal, met de door Dolle Mina gelanceerde leus: «Baas in eigen buik». Alle feministische stromingen zijn vertegenwoordigd in het landelijk comité Wij Vrouwen Eisen. Tussen '70 en '81 worden zeven wetsvoorstellen ingediend. In 1984 treedt de Wet Afbreking Zwangerschap in werking: abortus blijft in het Wetboek van Strafrecht, maar is niet strafbaar wanneer de wet wordt nageleefd.
- 1967: Joke Smit publiceert in De Gids het artikel Het onbehagen bij de vrouw. Het is het begin van de Tweede Feministische Golf in ons land. In 1968 wordt de Actiegroep Man, Vrouw, Maatschappij (MVM) opgericht, in 1970 verschijnt de actiegroep Dolle Mina op straat met aandachttrekkende ludieke acties. Wim Hora Adema en Hedy d'Ancona, beiden lid van MVM, richten in 1972 het feministische maandblad OPZIJ op.
- In 1971 wordt het echtscheidingsrecht ingrijpend gewijzigd. «De grote leugen», het bekennen van overspel of het niet ontkennen ervan door één van de partners, maakt plaats voor «duurzame ontwrichting». Het aantal echtscheidingen neemt snel toe.
- In Amsterdam wordt in 1974 het eerste Blijf van m'n lijf-huis opgericht. Er volgen twintig huizen in de rest van het land. Eind jaren '80 vluchten er dagelijks ongeveer zeven vrouwen naar een Blijf-huis, per jaar zo'n 2500.
- In 1974 stelt de regering de Emancipatie Commissie in, voorloper van de Emancipatieraad (1981). De commissie komt, onder meer, met ideeën voor een Algemene Wet Gelijke Behandeling, inclusief verbod op discriminatie wegens homoseksualiteit, en voor regionale vrouwen-emancipatiebureaus.
- In 1975, door de Verenigde Naties uitgeroepen tot het Internationaal Jaar van de Vrouw, komen voor het eerst regeringsdelegaties en vrouwen uit de hele wereld bij elkaar om ervaringen en kennis uit te wisselen en om te beraadslagen over hoe het wereldwijd verder moet met het emancipatieproces en -beleid. Het kader is de Eerste VN-Wereldvrouwenconferentie, de lokatie is Mexico-Stad.
- Ook in 1975 komt de eerste EG-richtlijn «ter verzekering van gelijke betaling van mannen en vrouwen» tot stand. Nederland past in hetzelfde jaar de wetgeving aan door invoering van de Wet gelijk loon voor vrouwen en mannen.
In 1976 volgt de tweede EG-richtlijn «ter verzekering van gelijke behandeling van mannen en vrouwen wat de toegang betreft tot werk, scholing, promotie en arbeidsomstandigheden». De aanpassingen van de nationale wetgeving resulteren in 1989 in de herziene Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen.
In 1978 volgt een derde richtlijn, inzake de gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de wettelijke sociale zekerheid, en in 1986 een vierde richtlijn, die beoogt volledige gelijkheid van mannen en vrouwen te garanderen in ondernemings- en sectoriële regelingen inzake sociale zekerheid.
- Jeltien Kraaijeveld-Wouters wordt in 1978 de eerste staatssecretaris voor de coördinatie van het emancipatiebeleid.
- In 1979 komt het Verdrag inzake de Uitbanning van alle vormen van

discriminatie van vrouwen (het VN-Vrouwenverdrag) tot stand.
Nederland ratificeert het verdrag in 1989.

- De Hoge Raad bepaalt in 1981 dat bij scheiding rekening moet worden gehouden met de door één echtgenoot opgebouwde pensioenaanspraken. Pensioen is bestemd om te voorzien in de behoefte van beide echtgenoten, en kan, gezien de bij velen bestaande taakverdeling binnen het huwelijk, worden beschouwd als resultaat van de gemeenschappelijke inspanning van de echtgenoten.
In 1995 treedt de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding in werking. Bij scheiding krijgt de echtgenoot van degene die het pensioen heeft opgebouwd rechtstreeks een vorderingsrecht jegens de pensioenuitvoerder.
- In de Toeslagenwet van 1986 wordt de bepaling opgenomen, dat «vanaf 1990» het recht op toeslag vervalt voor een gehuwde wiens echtgenoot is geboren na 31 december 1971, tenzij er een kind onder de twaalf jaar is.
Deze «1990-maatregel» wordt, als eerste stap, symbool voor het overheidsbeleid gericht op de economische zelfstandigheid van vrouwen.
- In 1997 wordt het Verdrag van Amsterdam aanvaard, waarin het emancipatiebeleid is verankerd als onderdeel van het algemene beleid en als specifiek gelijkekansenbeleid.

1. Inleiding

In het eerste jaar van deze regeerperiode zijn al veel van de emancipatievoornemens in het regeerakkoord tot uitvoering gebracht. Zo is in maart de stimuleringsmaatregel Dagindeling van kracht geworden en is in april het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen aan het parlement aangeboden.¹

Zoals ook in de Sociale Nota 2000 wordt aangekondigd, ontvangt het parlement zeer binnenkort het kabinetsstandpunt over de voorstellen in de discussienota «Naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg». Met het Combinatiescenario als uitgangspunt en met behulp van de ontvangen adviezen uit de maatschappij worden de verschillende onderdelen van de nieuwe Wet arbeid en zorg uitgewerkt. De parlementaire behandeling van de Wet aanpassing arbeidsduur is reeds in een vergevorderd stadium. Het voor de combinatie van arbeid en zorg wezenlijke andere onderdeel van het regeerakkoord, de Wet basisvoorziening kinderopvang, wordt verder uitgewerkt in het traject dat in de beleidsnota Kinderopvang is uiteengezet.

Dit najaar ontvangt het parlement de meerjarennota Emancipatiebeleid. Daarin wordt het emancipatiebeleid voor de middellange termijn uiteengezet. Dat beleid ligt nog niet vast: de bedoeling met de nota is juist een discussie op gang te brengen over het toekomstige emancipatiebeleid. Voor deze discussie is de periode tot volgend jaar zomer uitgetrokken.

Op een aantal specifieke punten vraagt het kabinet advies aan enkele adviesraden, waaronder de Sociaal-Economische Raad.

Volgend voorjaar zal de meerjarennota, met de resultaten van de discussie en de ontvangen adviezen, de Nederlandse inbreng vormen voor de speciale zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, gewijd aan de implementatie en het vervolg op de Vierde Wereldvrouwenconferentie in Beijing in 1995.

In de zomer van 2000 wordt het traject afgerond en wordt een meerjarig beleidsprogramma opgesteld.

In het zicht van de meerjarennota is aan deze begrotingsbrief Emancipatiebeleid 2000 vooral het karakter gegeven van een werkdocument. Zij biedt een korte terugblik op de hoofdlijnen van de beleidsontwikkeling in recente jaren en geeft de huidige stand van zaken weer.

Daarnaast bevat de brief het werkprogramma voor het jaar 2000 van het coördinerend emancipatiebeleid.

Deze begrotingsbrief beschrijft niet het emancipatiebeleid van de afzonderlijke bewindslieden. Zij informeren het parlement daar zelf over, in de memories van toelichting op de begrotingshoofdstukken van hun ministeries of in afzonderlijke beleidsnota's.

2. De uitvoering van het regeerakkoord

De hoofdlijnen van de beleidsontwikkeling in de afgelopen jaren zijn: (a) de uitvoering van de emancipatie-afspraken in het Regeerakkoord van 1998, (b) de voortgang van het tweesporenbeleid (specifiek emancipatiebeleid en «mainstreaming»), (c) de ontwikkeling van het beleidsinstrumentarium.

Het regeerakkoord bevat een aparte emancipatie-paragraaf alsmede passages over het bereiken van een evenwichtige balans tussen zorg, arbeid, sociale participatie en vrije tijd voor mannen en vrouwen.

Deze afspraken in het regeerakkoord zijn reeds in het eerste jaar van het kabinet in uitvoering genomen.

¹ Voor de stimuleringsmaatregel zie Kamerstukken II, 1998–1999, 26 206, nr. 7.
Voor het Actieplan zie Kamerstukken II, 1998–1999, 26 206, nr. 11.

- Om de combinatie van betaald werk en zorgtaken beter mogelijk te maken is in het regeerakkoord een tijdelijke stimuleringsmaatregel aangekondigd, gericht op experimenten, ervaringsuitwisseling en informatievoorziening die een eigentijdse dagindeling mogelijk maken. In maart van dit jaar is de *stimuleringsmaatregel Dagindeling* openbaar gemaakt en de stuurgroep Dagindeling geïnstalleerd.¹ Het uitvoerend projectbureau is in juni operationeel geworden. Inmiddels zijn 87 aanvragen voor subsidie ontvangen in de eerste termijn, die tot 1 juli 1999 liep. Dat geeft aan dat de interesse groot is.
- De tweede rapportage over de uitvoering van het *VN-Vrouwenverdrag* is naar het toezichthoudend comité, het Comité inzake de Uitbanning van alle vormen van Discriminatie van Vrouwen (CEDAW), gezonden.
- Een rapportage over de implementatie van het *Platform for Action*, het slotdocument van de Vierde VN Wereldvrouwenconferentie in Beijing, is aan de Verenigde Naties gestuurd ter voorbereiding van de Speciale Zitting van de Algemene Vergadering van de VN, gewijd aan het vervolg op Beijing.
- De bestrijding van stereotype *beeldvorming* over mannen en vrouwen en over etniciteit, en de bevordering van positieve beeldvorming is langs verschillende wegen vorm gegeven. Subsidie is verstrekt voor het handboek «Effectief Beeldvormen» van Anneke Smelik c.s. Dit handboek is in mei van dit jaar gepubliceerd. Agnes Verbiest heeft in opdracht een vlot leesbare samenvatting gemaakt van een aantal onderzoeksrapporten, onder de titel «Zaken zijn zaken». Margo Brouns en Jacqueline Sibbes hebben in opdracht een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de rol van taal en beeldvorming in arbeidsorganisaties, in relatie tot de in-, door- en uitstroom van vrouwen. Door de vertegenwoordigers van de deelnemende arbeidsorganisaties zijn op dit terrein thema's aangegeven, waarover zij meer kennis nodig oordelen om adequate maatregelen te kunnen treffen. Hiervan is een overzicht gemaakt. Momenteel wordt gezocht naar mogelijkheden om een vervolg te geven aan dit onderzoek.
- Ter voorbereiding van een plan van aanpak tot *doorbreking van het «glazen plafond»* is opdracht gegeven voor twee onderzoeken. Het één gaat in op mogelijkheden om in de organisatie van de arbeid rekening te houden met de combinatie van arbeid en zorg. Het ander betreft een inventarisatie van cijfers, literatuur en onderzoek met betrekking tot de doorstroom van vrouwen naar de top. De rapporten worden binnenkort aangeboden aan het parlement, samen met het plan van aanpak. Opportunity in Bedrijf en Toplink worden in elk geval betrokken in deze aanpak. In het kader van dit beleidsonderdeel wordt een werkbezoek voorbereid van vrouwelijke ondernemers en specialisten inzake het «glazen plafond» aan de Verenigde Staten van Amerika. In Washington wordt in oktober van dit jaar een internationale conferentie over dit thema gehouden onder het motto «More business for more women across more borders». Op verzoek van de coördinerend staatssecretaris voor het Emancipatiebeleid en de minister van Economische Zaken zal de delegatie een verslag opstellen van haar bevindingen en van mogelijke aanbevelingen voor het Nederlandse beleid.
- Het *nieuwe belastingstelsel* zal belangrijke impulsen bieden aan de groei van de economische zelfstandigheid van vrouwen. De Emancipatie Effect Rapportage over de voorstellen voor het nieuwe belastingstelsel heeft het parlement inmiddels bereikt.² Dat er met betrekking tot de economische zelfstandigheid van vrouwen nog de nodige

¹ Stcrt. 1999, nr. 58.

² TK Fin 99-267/SZW 99-453.

voortgang is te boeken, is wel gebleken uit de Sociaal-Economische Emancipatie Index die begin 1999 is verschenen en waarover het parlement per brief is geïnformeerd. Deze meting van de stand van zaken betreffende de economische zelfstandigheid (met name ook van de zogenaamde 1990-generatie) zal worden geïntegreerd in de Emancipatie-monitor (zie punt 16 van het werkprogramma). De economische zelfstandigheid van vrouwen is ook een uitgangspunt bij de uitvoering van de motie Bussemaker c.s. van 29 april 1999 over de verbetering van de rechtspositie van de alfhulpen (TK 1998–1999, 26 206, nr. 9).

- Begin dit jaar is opdracht gegeven voor een literatuuronderzoek ter voorbereiding van een project *Jonge generaties in de 21^e eeuw*, dat wordt opgezet in overleg met de minister voor Grote Steden- en Integratiebeleid. In dit onderzoek ligt het accent op de ervaringen en meningen van jongeren zelf. Daarnaast wordt bezien welke projectvormen geschikt zijn om jongeren te betrekken bij beleid. Het onderzoek zal tevens een beeld geven van de jeugd in de stedelijke gebieden, die qua origine voor een flink deel bestaat uit diverse categorieën allochtone jongeren. Het parlement ontvangt het onderzoeksrapport binnenkort.
- Een belangrijke stap in de ontwikkeling van het emancipatiebeleid is gezet met de totstandkoming van het *Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen 1999–2002*. Op 26 mei 1999 heeft hierover een Algemeen Overleg plaatsgehad met de vaste commissie voor S.Z.W. van de Tweede Kamer.¹ Met dit actieplan is een belangrijk middel toegevoegd aan het instrumentarium van het emancipatiebeleid. Het bevordert de integratie in het algemene beleid en doet daarbij recht aan de verantwoordelijkheid van zowel de afzonderlijke bewindslieden als van de coördinerend staatssecretaris.
- In dit kader dient specifiek te worden vermeld de benoeming van de *nationale rapporteur vrouwenhandel*, vóór het eind van 1999. De minister van Justitie stelt de nationale rapporteur aan in nauwe samenwerking met de coördinerend staatssecretaris voor het Emancipatiebeleid, mede namens de Ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Buitenlandse Zaken. Met deze benoeming wordt uitvoering gegeven aan een centraal onderdeel van de Verklaring van Den Haag inzake Vrouwenhandel, die in 1997 onder Nederlands voorzitterschap tot stand kwam.

Stimulerend beleid blijft nodig om werkelijke veranderingen te bewerkstelligen.

In het nieuwe begrotingsjaar zal langs de uitgezette lijnen worden verder gewerkt. Accenten zullen daarbij worden gelegd op het boeken van concrete resultaten, het verbreden van het draagvlak voor het beleid, en afstemming van het beleid op de eisen van de 21e eeuw.

3. De voortgang van het tweesporenbeleid

Uit de twee rapportages over het emancipatiebeleid die de regering aan de Verenigde Naties heeft gezonden (één over de uitvoering van het VN-Vrouwenverdrag, de andere over de implementatie van het Platform for Action), komt goed naar voren hoe het «tweesporenbeleid» in de afgelopen jaren is ontwikkeld.

¹ Zie Kamerstukken II, 1998–1999, 26 206, nr. 12 (verslag).

Het «tweesporenbeleid» houdt in, dat het emancipatiebeleid tegelijkertijd wordt ontwikkeld als specifiek emancipatiebeleid en in de vorm van «mainstreaming»: het integreren van emancipatie in de hoofdstromen van het algemene beleid.

Dit tweesporenbeleid is tot ontwikkeling gekomen op nationaal en internationaal niveau. Deze gelijktijdigheid weerspiegelt ook de geïntensiverde internationale samenwerking.

Op *het eerste spoor*, het spoor van het specifieke emancipatiebeleid, is **in eigen land** de meerjarennota Emancipatiebeleid het belangrijkste instrument.¹

In deze nota wordt het emancipatiebeleid op de middellange termijn uitgewerkt. Op basis van een verkenning van verwachte en mogelijke maatschappelijke ontwikkelingen wordt nagegaan, hoe met het emancipatiebeleid adequaat op deze ontwikkelingen kan worden ingespeeld. De vraag is niet – zo zal uit de nota blijken – of specifiek emancipatiebeleid nog wel nodig is, maar hoe, met welke inhoud en in welke vorm, het in de huidige tijd het beste kan worden ingezet.

Op Europees niveau heeft het Verdrag van Amsterdam het emancipatiebeleid verankerd in de verdragsgrondslag van de **Europese Unie**. De bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen is één van de centrale taken geworden. Deze omvat zowel specifiek beleid («equal opportunities») als mainstreaming («gender mainstreaming»).

In de organisatie van de **Verenigde Naties**, neemt de Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) een centrale plaats in. De commissie heeft in de afgelopen jaren nog aan betekenis gewonnen door de resultaten van de conferentie in Beijing en de follow up die daaraan wordt gegeven, en door de grotere afstemming tussen nationaal en internationaal emancipatiebeleid. Ook de verbeterde afstemming binnen de VN zelf (zoals tussen het wereldbevolkings-, het mensenrechten-, het duurzaamheids- en het emancipatietraject) heeft daaraan bijgedragen.

Op *het tweede spoor*, het spoor van de «mainstreaming», is **in Nederland** vooral het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen van belang. De bedoeling van het actieplan is dat het emancipatiebeleid op elk departement wordt geïntegreerd in het algemene beleid. Door de keuze van minimaal drie taakstellingen per departement kan de aandacht worden geconcentreerd op een beperkt aantal terreinen waarvan de resultaten controleerbaar en meetbaar zijn.

Tegelijk met de opdracht tot het voeren van een specifiek beleid van gelijke kansen integreert het Verdrag van Amsterdam de emancipatiedoelstellingen in de algemene verdragsbepalingen. Hierdoor zal de **Europese Unie** bij de uitwerking van het verdrag op ieder gebied adequate aandacht moeten besteden aan het gelijkheidsvereiste.

Een goed voorbeeld van mainstreaming in de organisatie van de **Verenigde Naties** is de integratie van de mensenrechten van vrouwen in het werk van het VN-Comité voor de Mensenrechten, in Genève. Lange tijd zijn «mensenrechten» vooral geïnterpreteerd als rechten van met name mannen. Specifieke rechten van vrouwen (bij voorbeeld inzake voortplanting en seksualiteit) werden niet als mensenrechten onderkend of als zodanig erkend. Door deze «blinde vlek» is de aanduiding «mensenrechten van vrouwen» ontstaan, bedoeld om speciaal de aandacht te trekken voor de noodzaak ook deze rechten te integreren in het algemene mensenrechtenbeleid. Die ontwikkeling is inmiddels aan de gang.

¹ Zie Kamerstukken II, 1998–1999, 26 206, nr. 6.

Zoals uit de voorbeelden blijkt, verheldert het tweesporenbeleid de wenselijkheid van verschillende vormen van beleid, specifiek zowel als

algemeen. In de kern gaat het om het inzicht dat – vooralsnog – specifiek beleid noodzakelijk blijft voor de verdere ontwikkeling en het onder de aandacht brengen van emancipatie-aspecten, naast inmiddels «geïntegreerd» beleid. Waar het steeds op aankomt, is de *juiste balans* te bepalen tussen specifiek beleid en mainstreaming.

Mainstreaming van emancipatiebeleid staat niet tegenover of naast specifiek emancipatiebeleid. Het is een volgende stap in dezelfde benadering.

Mainstreaming begint als dialoog tussen algemeen beleid en emancipatiebeleid. In die dialoog worden over en weer de beleidsuitgangspunten verhelderd. Algemeen beleid berust, veelal impliciet, op «mannelijke» uitgangspunten: door mannen bepaald en aansluitend bij hun belevingswereld. Door te zoeken naar alternatieven voor zulke eenzijdige uitgangspunten heeft het emancipatiebeleid zich ontwikkeld tot beleid dat uitgaat van diversiteit: verscheidenheid, veelkleurigheid, de waardering van persoonlijke kwaliteiten, verandering, beweging.

Beleid berust voor een groot deel op maatschappelijke vanzelfsprekendheden, vooral wanneer het gaat over mannelijkheid en vrouwelijkheid, etniciteit, relaties, leeftijd, validiteit. Emancipatiebeleid begint daardoor vaak, noodgedwongen, met het ter discussie stellen van zulke vanzelfsprekendheden. En het relativeert de éne – mannelijke – norm en stelt daarvoor de waarde van verscheidenheid in de plaats. Anders gezegd: mainstreaming begint meestal met beeldvorming.¹

Mainstreaming kan ingrijpende veranderingen impliceren en daardoor weerstanden oproepen. Daarmee zou bijvoorbeeld het trage tempo kunnen samenhangen, waarmee wordt omgeschakeld van de mannelijke kostwinner-werknemer op de «nieuwe werknemer (m/v)» die zorg en arbeid combineert.

Meer en meer blijkt dat culturele veranderingen het moeilijkst te bereiken zijn. Arbeidsorganisaties die zich inspannen om meer vrouwen aan te trekken, in het bijzonder op leidinggevende posities, komen tot de slotsom, dat arbeidsvoorwaarden niet alléén het struikelblok zijn. Over deeltijd, kinderopvang, calamiteitenverlof, thuiswerken, e.d. is steeds beter te onderhandelen. Veel moeilijker in de greep te krijgen en te veranderen zijn elementen van de bedrijfscultuur: hoe gaan collega's met elkaar om; hoe wordt er vergaderd; waar en hoe worden besluiten genomen; hoe ga je om met diverse loyaliteiten?

In de afgelopen jaren werd het emancipatiebeleid in het bijzonder gericht op de sociaal-economische sector, met name op het faciliteren van de deelname van vrouwen aan de betaalde arbeid. Met de resultaten die daarin (moeten) worden geboekt wordt de immateriële factor, cultuurverandering, nú opnieuw belangrijk.

4. De ontwikkeling van het beleidsinstrumentarium

Vanaf het midden van de jaren '90 verschuift het accent naar mainstreaming van het emancipatiebeleid. Dat heeft, zoals reeds aangeduid, een aantal oorzaken. Een belangrijk achtergrondgegeven vormen de demografische ontwikkelingen: ontgroening en vergrijzing, groeiend aantal scheidingen en, in het kielzog daarvan, veranderende relatiepatronen en levenslopen.

Op sociaal-economisch terrein, in het bijzonder wat betreft de arbeidsparticipatie van vrouwen, lopen de doelen van het emancipatiebeleid en van het algemene beleid samen, met name in het licht van de toeneemende krapte op de arbeidsmarkt en het inmiddels sterk gestegen opleidingspeil van vrouwen.

Het emancipatieproces verandert, daarnaast, van inhoud. De fase waarin een voorhoede de strijd aanbindt tegen achterstelling, raakt voorbij.

¹ Zie, onder andere: **Margo Brouns en Monica Scholten**, Een kwestie van mannelijkheid. Een onderzoek naar mannelijkheid, normativiteit en beleid. Ministerie van SZW, 1997;

Agnes Verbiest, Zaken zijn zaken. Taal en kwaliteit van beleid. Ministerie van SZW, 1999;

Anneke Smelik, met Rosemarie Buikema en Maaïke Meijer, Effectief beeldvormen. Theorie, analyse en praktijk van beeldvormingsprocessen. Van Gorcum, Assen, 1999.

Nieuwe generaties meisjes en vrouwen, voor wie de ooit bevochten verworvenheden al weer vanzelfsprekend zijn, laten van zich horen. De strijd begint geschiedenis te worden en de voorhoede maakt plaats voor een brede beweging van vrouwen die hun leven «my way» willen leiden, niet tegenover maar samen met mannen.

Een zakelijke, positief gestemde, individuele instelling dient zich aan, vaak niet meer benoemd als «emancipatie» maar als «eigen keuzes maken», «zelfstandigheid».

De beleidsontwikkeling in de afgelopen jaren zoekt vooral naar duidelijke en zichtbare aansluiting bij deze veranderingen. Er wordt een koerswijziging ingezet om het beleid inhoudelijk zowel als instrumenteel af te stemmen op de nieuwe invulling van emancipatie en emancipatiebeleid.

Voor het beleidsinstrumentarium zijn sleutelbegrippen in deze herijking:

- **verbreding** van het maatschappelijk draagvlak,
 - inhoudelijk door aan te sluiten bij de veranderde levenspatronen van mensen (relaties, dagindeling, levenslopen);
 - inhoudelijk door het beleid te richten op diversiteit als bron van kwaliteit van de samenleving;
 - methodisch door interactieve beleidsontwikkeling;
- **nieuwe allianties**, ook met mensen en organisaties buiten het klassieke emancipatieveld;
- **zakelijkheid**: professioneel, praktisch, concreet en meetbaar;
- **mainstreaming** in het algemene beleid (door scenario's, adviezen, kengetallen, kaderwetgeving).

Emancipatie-ondersteuningsbeleid

De ondersteuning van het emancipatieproces, een «klassieke» functie van het emancipatiebeleid, is op een nieuwe leest geschoeid. Voorop staat de ontwikkeling die wordt ondersteund, niet de organisatie van de uitvoerders van het werk. De voortgang van het emancipatieproces keert op deze manier terug in de ondersteuning ervan. Nieuwe organisatorische verbanden en nieuwe allianties zijn gerealiseerd, nieuwe doelgroepen zijn in beeld gekomen. Te noemen zijn hierbij Opportunity in Bedrijf en E-Quality.

Dagelijks leven als vertrekpunt

Gezocht is naar aansluiting bij een breed maatschappelijk draagvlak, door helderder dan tot nu toe te belichten welke betekenis het emancipatiebeleid kan hebben voor het dagelijkse leven van grote groepen mensen. Met het thema «de dagindeling van de samenleving» is dat bijvoorbeeld goed gelukt.

Dit beleidsthema laat bovendien in een notendop zien wat belangrijke ingrediënten zijn van een succesvolle inzet van middelen:

- een zelfstandige opererende groep deskundigen, i.c. de commissie Dagindeling;
- een onderwerp dat praktische knelpunten in het dagelijks leven van veel mensen omvat;
- een benadering die aansluit op de ervaring en kennis van mensen zelf (in plaats van een aanpak op macro-niveau, die het onderwerp als het ware boven het dagelijks leven van mensen plaatst);
- een benadering die ook concreet bij mensen in de buurt blijft (lokaal, regionaal);
- een benadering, waarin de overheid niet al van te voren weet wat dé oplossing is en ook niet pretendeert de partij te zijn van wie dé oplossing moet komen;
- een benadering, waarin duidelijk wordt dat het oude model, met één bepaalde norm, afbrokkelt, en dat daarvoor in de plaats niet naar één

nieuw model moet worden gezocht maar naar een werkbare verscheidenheid.

De stimuleringsmaatregel en de stuurgroep Dagindeling vormen een vanzelfsprekend vervolg op de commissie: de partijen in «het veld», gemeenten, bedrijven, maatschappelijke organisaties, worden nu gestimuleerd om experimenten op te zetten, waaruit kan blijken wat geschikte oplossingen zijn.

Interactieve beleidsontwikkeling

Bij de ontwikkeling van het thema «dagindeling» werd duidelijk dat de uitdaging was, om nieuwe vormen van samenwerking te ontwikkelen tussen een groot aantal partijen. Bij dit onderwerp is het veld van maatschappelijke actoren bijzonder groot. De rol van de overheid, zowel het rijk als initiatiefnemer als de gemeenten als procesregisseur, is daarin per definitie beperkt: de overheid is één van de vele actoren.

Door deze rol op zich te nemen van één van de actoren (met name de actor die het proces aanjaagt en in gang houdt) en door het onderwerp te presenteren zonder kant-en-klare oplossingen, kon een situatie ontstaan die uitnodigde tot interactieve beleidsontwikkeling. De stimuleringsmaatregel en de stuurgroep zijn erop gericht die interactieve beleidsontwikkeling verder te begeleiden in de wat vastere vorm van experimenten en de uitwisseling van ervaring en informatie.

Groeiend belang van beleidsinformatie

Het veld waarin wordt gewerkt wordt steeds breder en gevarieerder en het aantal betrokken actoren groeit. Daarom wordt monitoring van de ontwikkelingen steeds belangrijker voor het coördinerend emancipatiebeleid, alsook het meten en analyseren van resultaten en het zoeken naar strategische momenten om nieuwe impulsen te geven.

Er is een traject ingezet voor de ontwikkeling van een **monitor**, waarmee ontwikkelingen kunnen worden gevolgd en informatieverzameling gestimuleerd. Ook wordt gewerkt aan een **systeem van voortgangsrapportages** zoals in het kader van het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen. Dat versterkt de controle op de uitvoering van beleidsvoornemens en bevordert het verbinden van consequenties aan de resultaten van het beleid.

Daarnaast is van belang **onafhankelijke commissies** een rol te geven in het volgen van het proces, inclusief het beleid zelf. Dat vergroot het draagvlak en houdt de beleidsmakers scherp. Zon rol vervult bijvoorbeeld de Tijdelijke Commissie Emancipatie in het Nieuwe Adviesstelsel (Tecena), die het werk van de adviesraden volgt en met stimulansen en aanbevelingen komt. Een ander voorbeeld is, opnieuw, de stuurgroep Dagindeling, die een ambassadeurs- en adviesfunctie vervult bij de uitvoering van de stimuleringsmaatregel Dagindeling. De effecten van het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen zullen door een auditcommissie worden beoordeeld.

Interdepartementale samenwerking

Ook de interdepartementale structuur van het emancipatiebeleid heeft een wijziging ondergaan. Steeds meer wordt per thema gewerkt in interdepartementale ambtelijke werkgroepen, zoals inzake de komst van een nationale rapporteur vrouwenhandel, het project «Doorbreking van het glazen plafond», de beleidsontwikkeling inzake kinderopvang en arbeid en zorg, en de stimuleringsmaatregel Dagindeling. De organisatie van het nationale debat over zorg en arbeid, en de ontwikkeling van een «bereikbaarheidsscenario» (zie punt 4 van het werkprogramma) zijn eveneens onderwerp van multilateraal overleg. Daarnaast heeft er ook meer

bilateraal overleg plaats tussen de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid en departementen, bijvoorbeeld in het kader van de voorbereiding van de meerjarennota Emancipatiebeleid.

Het Overleg Vrouwen uit Minderheden (OVM) heeft eveneens een nieuwe werkwijze gekozen om het interdepartementale beleid te beïnvloeden met als invalshoek de positie van zwarte, migranten en vluchtelingenvrouwen. Dit jaar worden vier thema's geselecteerd uit het Actieplan Emancipatie-taakstellingen Departementen, om daarop als OVM met gerichte initiatieven invloed uit te oefenen.

Algemeen

1. Traject meerjarennota Emancipatiebeleid

Dit najaar ontvangt het parlement de meerjarennota Emancipatiebeleid, een richtinggevende discussienota.

- Over deze nota wordt een maatschappelijke discussie gestimuleerd, tot aan de zomer van het volgend jaar.
- Aan de Sociaal-Economische Raad, de VROM-Raad, de Onderwijsraad, de Raad voor het Openbaar Bestuur en aan de Adviesraad Internationale Vraagstukken wordt advies gevraagd, elk over specifieke onderdelen van de nota.
- Samen met de voornaamste uitkomsten van de maatschappelijke discussie en van de uitgebrachte adviezen, vormt de nota de Nederlandse bijdrage aan de voorbereiding van het vervolg op de Wereldvrouwenconferentie van de VN, in 1995 gehouden in Beijing.
- Op basis van de nota, de discussie, de adviezen en het vervolgbeleid van de VN, wordt in de zomer van volgend jaar een meerjarig beleidsplan Emancipatie opgesteld.

2. Uitvoering Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen

Het parlement wordt langs een aantal wegen geïnformeerd over de uitvoering van het Actieplan, conform de verschillende verantwoordelijkheden van de afzonderlijke bewindslieden en de coördinerende staatssecretaris. Zowel specialisten op de verschillende beleidsterreinen als emancipatiedeskundigen zijn hierdoor bij de voortgang betrokken. Gerapporteerd wordt als volgt.

1. Door de bewindslieden afzonderlijk

Over de uitvoering van hun taakstellingen rapporteren de bewindslieden jaarlijks in hun begroting en in het jaarverslag dat zij vanaf 2000 elk voorjaar aan de Tweede Kamer zenden. Conform de motie Bussemaker c.s. van 17 juni 1999 (TK, 1998-1999, 26 206, nr.13) worden meetpunten opgesteld om de mainstreaming te kunnen verbeteren; de departementale rapportages worden daar op afgestemd.

2. Door de coördinerend staatssecretaris

De bewindslieden rapporteren jaarlijks aan de coördinerend staatssecretaris wat de stand is van de uitvoering van hun taakstellingen. Daarbij geven zij aan of de stand van zaken in hun visie aanleiding geeft tot bijstelling of intensivering van hun inspanningen. Op basis van deze departementale rapportages biedt de coördinerend staatssecretaris jaarlijks een integraal overzicht aan het parlement aan. De eerste integrale rapportage zal plaatshebben in juni 2000.

3. Door een onafhankelijke auditcommissie

De jaarlijkse rapportages zullen, naar verwachting, vooral een feitelijk karakter hebben. Aan een onafhankelijke auditcommissie wordt daarom opdracht gegeven om – van een wat grotere afstand – de resultaten te bepalen van het Actieplan en om aanbevelingen te doen die het instrument kunnen versterken. Deze commissie zal ook onderzoek kunnen doen naar de voorwaarden voor het realiseren van departementale taakstellingen.

Bezien wordt of de opdracht kan worden ingepast in een bestaande structuur dan wel dat beter een afzonderlijke, kleine, kortlopende commissie kan worden ingesteld.

3. Stimuleringsmaatregel Dagindeling

Op 24 maart jl. is de stimuleringsmaatregel Dagindeling gepubliceerd in de Staatscourant en gepresenteerd onder het motto «Onze samenleving is toe aan nieuwe afspraken». Een motto dat, ook, een oproep is tot ontkokering, een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de stimuleringsmaatregel. In dezelfde bijeenkomst werd ook de stuurgroep Dagindeling geïnstalleerd. Deze zal de coördinerend staatssecretaris adviseren over vervolgbeleid. De stuurgroepleden treden ook op als ambassadeurs voor het concept «dagindeling» en stimuleren de start van voorbeeldprojecten.

Voor de uitvoering van de stimuleringsmaatregel is een projectbureau opgezet dat tot en met december 2002 operationeel zal zijn.

De kern van de stimuleringsmaatregel is de subsidieregeling Dagindeling, waarmee gemeenten, provincies, bedrijven en maatschappelijke organisaties worden uitgenodigd om experimenten op te zetten die oplossingen bieden voor het vereenvoudigen van het combineren van arbeid en zorg. Na 24 maart is de periode tot 1 juli, de indieningsdatum voor de eerste tranche subsidieaanvragen, gebruikt om de stimuleringsmaatregel breed bekend te maken. Overheden, bedrijven, brancheorganisaties en andere (intermediaire) organisaties zijn met behulp van een mailing geïnformeerd. Er zijn circa 2300 informatiepakketten verstuurd en er zijn door de leden van de stuurgroep in totaal zo'n 30 inleidingen gehouden. Dit heeft tot resultaat gehad dat er voor de eerste tranche (per 1 juli) 87 subsidieaanvragen zijn ingediend. Het onderwerp «dagindeling» leeft dus.

Het ziet er naar uit dat de beschikbare middelen voor 1999 volledig zullen worden benut.

In de rest van dit jaar en in het begrotingsjaar 2000 staan de volgende werkzaamheden op het programma.

- Vóór 1 oktober aanstaande wordt bekendgemaakt voor welke aanvragen subsidie wordt toegekend.
- Voortgegaan wordt met het stimuleren van lokale initiatieven.
- Als er na de eerste tranche «witte plekken» blijken te zijn in bepaalde regio's of maatschappelijke sectoren, zullen de stuurgroep en het projectbureau actie ondernemen om ook daar tot initiatieven te komen.
- De tweede indieningstermijn voor subsidieaanvragen sluit op 1 november 1999.
- Het projectbureau start met de coördinatie van de ervaringsuitwisseling tussen (potentiële) projecten en van de informatievoorziening. De ervaringsuitwisseling zal creatief worden vormgegeven, met behulp van diverse werkvormen. Voor de informatievoorziening zal optimaal gebruik worden gemaakt van nieuwe, en vooral snelle, communicatiemiddelen.
- De uitvoering van de experimenten, in het bijzonder de resultaten ervan, zullen worden gemonitord. Ter aanvulling kan onderzoek worden uitgevoerd. Ook zal aandacht worden besteed aan de ontwikkeling van instrumenten.
Hierdoor wordt het leereffect van de experimenten vergroot en wordt bijgedragen aan het beoogde vliegwieleffect ervan.
In het buitenland ontwikkelde «good practices» zullen eveneens worden opgespoord.
- Het communicatiebeleid wordt uitgebreid, om ook het algemene publiek te bereiken.
- De aansluiting bij reguliere beleidskaders blijft een belangrijk aandachtspunt. Ervaringen en resultaten van de experimenten zullen

worden ingebracht op zowel het nationale (departementale en interdepartementale) niveau als op het provinciale en gemeentelijke niveau (o.a. het BestuursAkkoord Nieuwe Stijl, het BANS-akkoord). Na de start van de eerste lichting experimenten wordt het parlement geïnformeerd over de resultaten van deze eerste fase van de stimuleringsmaatregel. In het bijzonder zal aandacht worden besteed aan het perspectief op mainstreaming van dit beleidsonderdeel.

4. Bereikbaarheidsscenario

In veel arbeidsorganisaties bestaat een cultuur waarin het normaal is dat medewerkers «altijd» beschikbaar zijn. Dat maakt het medewerkers moeilijk om hun werk te combineren met zorgtaken en het remt een meer gelijke verdeling van zorg en werk over mannen en vrouwen. Bovendien, zolang strategische functies nog moeilijk in deeltijd kunnen worden vervuld, blijft er een barrière bestaan voor de doorstroom van vrouwen naar hogere functies.

Een interdepartementale werkgroep onderzoekt de mogelijkheden om het «aanwezigheidsscenario» te vervangen door een «bereikbaarheidsscenario».

Door nieuwe informatie- en communicatiemiddelen komen die mogelijkheden dichterbij. Anderzijds heeft de commissie Dagindeling duidelijk gemaakt dat voor de combinatie van arbeid en zorg (èn voor het beperken van de automobilititeit) een uitgebalanceerd voorzieningspakket van winkels, onderwijs en dienstverlening op lokaal en wijkniveau belangrijk is.

De interdepartementale werkgroep is aangekondigd in het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen. Zij werkt onder verantwoordelijkheid van de coördinerend staatssecretaris en bestaat uit vertegenwoordigers van de ministeries van Economische Zaken, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Verkeer en Waterstaat, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Financiën.

In de voorbereiding van de meerjarennota Emancipatiebeleid zijn al enige verkenningen verricht. De stuurgroep Dagindeling is om advies gevraagd over de mogelijkheden van het bereikbaarheidsscenario in het kader van een betere dagindeling voor taakcombineerders. De stuurgroep hoopt in de loop van dit najaar met een eerste advies te komen.

In de adviesaanvragen over de meerjarennota Emancipatiebeleid wordt het «bereikbaarheidsscenario» betrokken. Een en ander wordt verwerkt in het nieuwe beleidsplan Emancipatie.

5. Wie zorgt in de 21^e eeuw?

In deze kabinetsperiode wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de specifieke waarde van de zorg, onder de noemer «Wie zorgt in de 21^e eeuw?».

In het Jaarboek Emancipatie 1999 is daartoe een grondige basis gelegd voor een maatschappelijk debat over zorg en arbeid. De artikelen laten zien, dat de samenleving in de problemen komt door de tegenstrijdige verwachtingen die zij tegenwoordig aan vrouwen stelt. Op grond van de demografische ontwikkelingen en daaruit voortvloeiende arbeidsmarkt-overwegingen wordt, enerzijds, een beroep gedaan op vrouwen om meer deel te nemen aan de betaalde arbeid. Maar wanneer het gaat om de zorg blijven, anderzijds, de vanzelfsprekendheden van het kostwinner/verzorgermodel gelden.

Om dit duidelijk te maken, wordt in het Jaarboek de analogie met de «ongeprijste schaarste» van het milieu uitgewerkt. Een schoon milieu lijkt een vanzelfsprekend en «gratis» onderdeel van «de» economie te zijn. Maar bij nader inzien blijkt dit een weinig duurzame benadering te zijn van de maatschappelijke verhouding tussen mensen en hun leefomgeving.

Evenzo blijkt de gratis beschikbaarheid van (onbetaalde) zorg bij nader inzien een niet meer houdbare veronderstelling te zijn ten aanzien van de maatschappelijke verhouding tussen mannen en vrouwen. Voor een, ook in sociaal opzicht, duurzame samenleving zijn een eigentijdse definitie en organisatie van de zorg nodig.

Tot 1 juli 1999 konden projectvoorstellen ingediend worden voor de themasubsidie «Wie zorgt in de 21e eeuw?» Vanuit verschillende invalshoeken en achtergronden zijn tal van aanvragen ingediend. In het najaar van 1999 zal dit leiden tot diverse initiatieven in het maatschappelijk veld. Gezien de grote belangstelling voor dit thema is besloten het ook in 2000 één van de drie subsidiethema's te laten zijn.

Ook het kabinet zal stappen zetten om te komen tot een nationaal debat over zorg en arbeid. De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal, met ondersteuning van de coördinerend staatssecretaris, een werkgroep instellen die initiatieven neemt om een breed debat op gang te brengen. Hierin komen aan de orde: het mogelijke toekomstige zorgvacuüm, de zorgparticipatie van mannen en de maatschappelijke waardering van de zorg. De emancipatietaakstellingen van beide ministeries worden hierbij betrokken.

Voor het einde van het jaar zal het parlement bij brief worden geïnformeerd over het raamwerk voor een nationaal debat over zorg en arbeid waarvan de genoemde elementen deel uitmaken. Dit debat en de discussie over de meerjarennota Emancipatiebeleid worden op elkaar afgestemd.

6. Het Combinatiescenario

In de essaybundel «Naar een nieuw «sociaal contract» in de 21^e eeuw», uitgegeven ter gelegenheid van 100 jaar Nationale Tentoonstelling Vrouwenarbeid 1898–1998 is de noodzaak aangegeven van een omslag «van oude vanzelfsprekendheden naar nieuwe denkrichtingen». Deze nieuwe denkrichtingen kunnen worden afgeleid uit het Combinatiescenario.

Het Combinatiescenario is in 1995 gepresenteerd als onderdeel van het speerpunt van emancipatiebeleid «Herverdeling van onbetaalde arbeid en vergroting van zorgverantwoordelijkheid van mannen». Het is te beschouwen als een veelbelovende uitweg uit de tegenstelling zoals die vaak wordt gezien tussen de waarde van economische zelfstandigheid aan de ene kant en die van zorg aan de andere kant. In de nota «Naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg» is het Combinatiescenario gekozen als uitgangspunt voor het beleid. Niet langer richt het beleid zich op de keuze tussen arbeid of zorg – zoals in het kostwinnersmodel – maar op de persoonlijke combinatie van arbeid én zorg. Uit de aard van de zaak treedt de overheid niet in de keuzevrijheid van individuele burgers om hun leven in te richten zoals zij dat wensen. Wel is het zaak om de consequenties van beslissingen rond de combinatie van arbeid en zorg te bezien in het perspectief van de levensloop van ieder mens. Vanuit dit perspectief maakt de specialisatie in hetzij kostwinnen, hetzij zorgen mensen nodeloos kwetsbaar en beperkt zij hun keuze- en ontplooiingsmogelijkheden in latere levensfasen.

Op macroniveau betekent het Combinatiescenario voor de toekomstige sociaal-economische posities van vrouwen en mannen het volgende. In 2010 verrichten vrouwen en mannen, bij realisatie van het scenario, **gemiddeld** ruim 30 uur betaalde arbeid per week, en het maatschappelijk gewenste volume aan (sociale) zorg wordt evenwichtig (min of meer gelijk) verdeeld over «zelf zorgen» en «uitbesteden» van zorg. Het Combinatiescenario onderscheidt zich met deze macro-gegevens van bijvoorbeeld het Bestendigingscenario en het Uitbestedingscenario, in 1995 samen met het Combinatiescenario gepresenteerd door de

Zolang er geen alternatief is, blijft het oude referentiekader van het voltijdse kostwinnersmodel op vele onderdelen van het beleidsdomein arbeid, zorg en inkomen nog dominant. In de meerjarennota Emancipatiebeleid worden de consequenties van het Combinatiescenario nader uitgewerkt.

7. Doorbreking «Glazen plafond»

De term «glazen plafond» wordt nationaal en internationaal gebruikt voor het fenomeen, dat zowel in de marktsector als in de collectieve sector het aantal vrouwen op hogere (besluitvormende) posities achterblijft. In Nederland blijkt dit uit het geringe percentage vrouwen in de toppen van overheid, politiek, bedrijfsleven en wetenschap. De Nederlandse overheid probeert al geruime tijd bij te dragen aan de doorbreking van dit «glazen plafond», onder meer door (mede)financiering van initiatieven als Toplink en Opportunity in Bedrijf. De departementen van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen, Landbouw, Natuur en Visserij, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Verkeer en Waterstaat hebben emancipatietakstellingen geformuleerd die zijn gericht op het doorbreken van het «glazen plafond».

In opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zijn twee onderzoeken in uitvoering genomen, een inventarisatie van cijfers, literatuur en onderzoek, en een verkenning van enkele Amerikaanse initiatieven voor nieuwe benaderingswijzen en oplossingen voor organisaties om om te gaan met de balans werk-privé, en een mogelijke vertaling daarvan naar de Nederlandse situatie. De onderzoeksrapporten zullen, naar verwachting, binnenkort gereed zijn. Ze worden dan aan het parlement aangeboden.

In een begeleidende brief zal worden aangegeven met welke concrete stappen het kabinet de doorbreking van het «glazen plafond» wil bevorderen. Het voornemen is in ieder geval om in dit kader succes- en faalfactoren op te sporen, kennis, ervaringen en «good practices» uit verschillende sectoren (bedrijfsleven, wetenschap, politieke en maatschappelijke besluitvorming) uit te wisselen en nieuwe initiatieven te stimuleren. Daarbij zal aandacht worden geschonken aan het bevorderen van de doorstroming van vrouwen naar hogere posities, het voorkomen van snellere uitstroom van vrouwen en mogelijkheden voor het beïnvloeden van bedrijfs- en organisatieculturen in de richting van een evenwichtiger balans tussen mannen en vrouwen.

In Washington wordt in oktober van dit jaar een internationale conferentie gehouden onder het motto «More business for more women across more borders». Deelname door een Nederlandse delegatie van vrouwelijke ondernemers en specialisten inzake het «glazen plafond» wordt voorbereid. De delegatie maakt een verslag van haar bevindingen en van mogelijke aanbevelingen voor het Nederlandse beleid.

In 2000 zal het doorbreken van het «glazen plafond» één van de thema's zijn in het subsidiebeleid.

Mensenrechten; geweld tegen vrouwen

8. VN-Vrouwenverdrag

Rapportages

Zoals aangekondigd, wordt in 2000 volgens schema gerapporteerd aan het VN-comité dat toezicht houdt op de naleving van het VN-Vrouwenverdrag (CEDAW). In deze derde rapportage wordt de

¹ Commissie Toekomstscenario's Herverdeling Onbetaalde Arbeid, Onbetaalde zorg gelijk verdeeld, VUGA, 1995.

informatie uit de tweede rapportage geactualiseerd en uitgebreid met de ontwikkelingen die zich sindsdien hebben voorgedaan.

Aan de rapportage wordt een thema-bijlage toegevoegd met een samenvatting van de resultaten van het verdiepend onderzoek dat wordt gedaan in het kader van het verdrag, over het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen, en het kabinetsstandpunt naar aanleiding van dat onderzoek. In de rapportage zelf zal worden gewezen op de betekenis van de verdiepende onderzoeken voor de verdragsuitvoering. Daarbij zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan het rapport «Vrouwenverdrag, moederschap, ouderschap en arbeid», het kabinetsstandpunt over dit rapport en de gedachtewisseling met de vaste commissie voor S.Z.W. van de Tweede Kamer over rapport en kabinetsstandpunt tijdens het algemeen overleg over het emancipatiebeleid op 29 april jl.

Voor de rapportagecyclus als geheel is het streven gericht op tweejaarlijkse rapportage: in 2000 aan het CEDAW, in 2002 aan het parlement, in 2004 aan het CEDAW, en zo verder. De eerstkomende nationale rapportage zal in deze opzet verschijnen vier jaar na de eerste (van de commissie-Groenman) en het daarop geformuleerde kabinetsstandpunt. Voor deze volgende nationale rapportage wordt een externe deskundige aangezocht.

De reeks verdiepende onderzoeken, in het kader van de uitvoering van het verdrag, wordt voortgezet.

Facultatief protocol

Na vier jaar intensief onderhandelen heeft de Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) dit voorjaar in haar reguliere zitting het facultatief protocol bij het VN-Vrouwenverdrag bij consensus aanvaard. Nederland heeft van meet af aan bij deze onderhandelingen een actieve rol gespeeld.

Het facultatief protocol voorziet in procedures die vrouwelijke slachtoffers van mensenrechtenschendingen de kans geven internationaal gehoord te worden. Deze procedures worden toegevoegd aan het VN-Vrouwenverdrag. De afgelopen twee decennia heeft een speciaal comité van onafhankelijke deskundigen, het CEDAW, toegezien op de naleving van het verdrag. Tot dusverre was dit comité niet bevoegd om klachten van slachtoffers te behandelen of op basis van verontrustende informatie over ernstige schendingen een onderzoek in te stellen.

De nieuwe procedures bieden vrouwen de mogelijkheid optimaal gebruik te maken van hun rechten die in het VN-Vrouwenverdrag zijn vervat. Iemand die meent dat zij in hoogste instantie binnen haar eigen land haar recht niet heeft kunnen halen, kan een beroep doen op het speciale comité van deskundigen in New York. Daarnaast staat het iedereen vrij CEDAW van informatie te voorzien die ertoe kan leiden dat het comité een onderzoek instelt naar serieuze en systematische schendingen van de mensenrechten van vrouwen in een bepaald land. Wanneer daadwerkelijk sprake is van een schending moet de betrokken staat aangeven welke maatregelen worden getroffen om de schending op te heffen.

Het facultatief protocol treedt in werking nadat tien landen partij zijn geworden bij dit protocol. Alleen landen die partij zijn bij het VN-Vrouwenverdrag, thans 163 staten, kunnen partij worden bij het facultatief protocol. Zodra een land partij is geworden bij het in werking getreden facultatief protocol, kunnen vrouwen uit dat land gebruik maken van de nieuwe procedures. Landen mogen geen voorbehouden maken bij het protocol. Wel kan een land dat het facultatief protocol ratificeert, verklaren dat het de onderzoeksbevoegdheid van het CEDAW niet erkent.

Het ontwerpprotocol wordt dit najaar aan de Algemene Vergadering van de VN voorgelegd ter definitieve aanvaarding. Gelet op de overweldigende steun van staten voor het protocol tijdens de onderhandelingen lijkt definitieve aanvaarding door de Algemene Vergadering een feit. Temeer omdat het VN-Vrouwenverdrag dit najaar 20 jaar bestaat. Het kan

beschouwd worden als een grote stap vooruit in de bescherming van de mensenrechten van vrouwen.

Met het oog op een spoedige inwerkingtreding van het protocol is het de inzet van de EU lidstaten om meteen na de definitieve aanvaarding door de Algemene Vergadering de ratificatieprocedure in de lidstaten te starten. Ook Nederland zal begin volgend jaar met de procedure beginnen.

Informatiepunt gelijke behandeling

Het onderzoek is in gang gezet naar de mogelijkheden om te komen tot een centraal punt waar de informatie en kennis over regelgeving inzake gelijke behandeling wordt geconcentreerd om daarmee de verspreiding van deze informatie te verbeteren, ook via Internet.

Voor het eind van het jaar zal de uitkomst ervan duidelijk zijn, waardoor het parlement uiterlijk begin 2000 op de hoogte kan worden gebracht van de wijze waarop dit informatiepunt wordt vormgegeven.

Eén van de doelen van het informatiepunt zal zijn het versterken van de kennis over het VN-Vrouwenverdrag bij degenen die in aanmerking komen voor de toepassing ervan. Wetgevings- en beleidsambtenaren, leden van het openbaar ministerie, van de rechterlijke macht alsook intermediairen zoals hulpverleners en belangenorganisaties zullen er gebruik van kunnen maken.

9. Nationaal rapporteur vrouwenhandel

Bij brief van 29 juni jl. (TK 1998–1999, 26 206, nr. 15) heeft de minister van Justitie, mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de minister van Buitenlandse Zaken, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de coördinerend staatssecretaris voor het Emancipatiebeleid, mededeling gedaan van hun voornemen om tot een spoedige aanstelling van de nationaal rapporteur Vrouwenhandel te komen. Het streven is erop gericht de nationaal rapporteur vóór het einde van het jaar aan te stellen. Conform het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen bereidt de minister van Justitie de invulling van het bureau voor. De andere bewindslieden worden bij de aanstelling, de organisatie en de evaluatie betrokken.

10. Plan van aanpak bestrijding geweld tegen vrouwen

In 1998 is een voorstel ontworpen voor een interdepartementaal plan van aanpak ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen. Dit voorstel heeft geleid tot initiatieven op internationaal niveau; daarover is bericht in de vorige begrotingsbrief. Het leidde ook tot activiteiten van de diverse betrokken bewindslieden. Zo heeft de minister van Justitie het voornemen ontwikkeld om een integraal plan van aanpak op te stellen, en daarin opgenomen activiteiten te starten, ter voorkoming en bestrijding van huiselijk geweld. Dit voornemen is opgenomen in het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen. De thema's die in het plan van aanpak aan de orde zullen komen zijn grotendeels ontleend aan het eerdergenoemde interdepartementaal ontwerp plan van aanpak. Een ander voorbeeld zijn de inspanningen die de minister voor Ontwikkelingssamenwerking zich zal getroosten om de reproductieve rechten van vluchtelingen veilig te stellen. Dit punt is eveneens opgenomen in het Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen.

De Directie Coördinatie Emancipatiebeleid inventariseert momenteel de initiatieven die intussen op basis van het concept plan van aanpak zijn genomen of binnenkort zullen worden genomen. Mocht uit deze inventarisatie blijken dat de uitvoering van belangrijk geachte taken is blijven

liggen dan rekent deze directie het tot haar taak initiatieven te nemen om het manco op te heffen.

Ook de uitkomsten van het verdiepend onderzoek in het kader van het VN-Vrouwenverdrag over het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen, kunnen voor het jaar 2000 belangrijke aanknopingspunten bieden om verdere actie te ondernemen.

Internationale dimensie

11. Vijf jaar na Beijing

Het emancipatiebeleid in de Verenigde Naties staat in 2000 in het teken van de vijfjaarlijkse evaluatie van de uitvoering van het slotdocument van de Vierde VN Wereldvrouwenconferentie in Beijing, het «Platform for Action». Van 5 tot en met 9 juni 2000 heeft een Speciale Algemene Vergadering van de Verenigde Naties plaats in New York. Hier zullen de grote lijnen worden bepaald van een wereldwijde visie voor de komende vijf jaar.

Een brief over de voortgang van de voorbereidingen is eerder aan het parlement gezonden (2 juni 1999, Soza-99-458). Inmiddels is enige nieuwe informatie beschikbaar.

Het stemt tot tevredenheid dat Nederland behoort tot de eerste vijftig lidstaten die een nationale implementatie rapportage hebben ingediend. De nationale rapportages worden verwerkt in een evaluatierapport, dat op de agenda staat van de voorbereidingscommissie in maart 2000. Dan zullen ook de vooronderhandelingen plaatshebben over verder te ondernemen acties en initiatieven om belemmeringen bij de uitvoering van het Platform for Action het hoofd te bieden.

De Economic Commission for Europe (ECE) heeft besloten om van 19 tot en met 21 januari 2000 een regionale voorbereidingsconferentie te organiseren. Deze conferentie zal inhoudelijk worden voorbereid in samenwerking met, onder meer, de intergouvernementele emancipatiecommissies van de Raad van Europa en de Europese Unie. Van beide commissies maakt de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid deel uit.

Overwogen wordt de regionale conferentie toe te spitsen op:

- werkgelegenheid van vrouwen; vereenvoudiging van het combineren van arbeid en zorg, als hoofdbestanddeel van de economische en sociale rechten van vrouwen;
- organisatie en actieplannen van het nationale emancipatiebeleid;
- vrouwenhandel en geweld tegen vrouwen;
- vrouwen in politieke en maatschappelijke besluitvorming;
- seksespecifieke statistieken.

Mainstreaming zal op alle terreinen aan de orde komen.

Ook de maatschappelijke organisaties zijn nationaal en internationaal begonnen met hun voorbereidingen. Mede met behulp van de door het kabinet beschikbaar gestelde subsidie maken E-Quality en het Platform Actieplan 2000 een inventarisatie van «good practices» en nog bestaande structurele belemmeringen bij de uitvoering van het Platform for Action. Het Platform Actieplan 2000 is een samenwerkingsverband van ruim 160 maatschappelijke organisaties in Nederland die zich inzetten voor de implementatie van het Platform for Action. De resultaten van de inventarisatie worden verwerkt in een rapportage, die onder meer wordt ingebracht op het Wereldwijde Elektronische Netwerk Forum, een digitaal netwerk waarvan het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) deel uitmaakt. De maatschappelijke organisaties sluiten hun voorbereiding volgend voorjaar af met een slotmanifestatie. Met het oog op deze activiteiten is Vijf jaar na Beijing ook voor 2000 aangewezen als thema waarop subsidie kan worden aangevraagd.

12. Themaconferentie Duurzame ontwikkeling en water in internationaal emancipatieperspectief

Uit de rapportage «Nederland Vijf Jaar na Beijing» blijkt dat de meeste van de 12 actieterreinen uit het Platform for Action in de afgelopen jaren in het Nederlandse emancipatiebeleid zijn opgepakt. Een actieterrein dat in Nederland nog weinig aandacht heeft gehad is vrouwen en duurzame ontwikkeling.

De besluitvorming over milieu en infrastructuur, over duurzame ontwikkeling en water is van oudsher vrijwel uitsluitend in handen van mannen. Daarentegen wordt de praktische gang van zaken vaak aan vrouwen overgelaten.

Wereldwijd is deze tegenstelling nog duidelijker. Vrouwen in Afrika zorgen voor schoon drinkwater en verzorgen de drinkwaterbronnen in de nabijheid van de woonplaats. Vaak zijn ze daar uren op een dag mee bezig. Soms beheren ze eeuwenoude watersystemen. Toch zijn het nog steeds vooral mannen die deel nemen aan de besluitvorming op regionaal en landelijk niveau en die de toegang tot water en rivieren inzetten bij onderhandelingen in conflictsituaties.

De coördinerend staatssecretaris voor het Emancipatiebeleid werkt daarom samen met de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat om ook op dit terrein te komen tot concretisering van het Platform for Action. Een voor de hand liggend doel is het doorbreken van de ongelijkheid in de posities van mannen en vrouwen in de zeggenschap over deze vitale, schaarse hulpbronnen.

Eerste resultaat van de samenwerking is de organisatie, op 9 en 10 december 1999, in het kader van de Dag van de Rechten van de Mens (10 december), van een themaconferentie over «duurzame ontwikkeling, water en de positie van vrouwen». Deskundigen uit diverse relevante maatschappelijke sectoren in binnen- en buitenland worden uitgenodigd voor de uitwisseling van good practices. Tevens wordt een basisvisie besproken die een grondslag kan vormen voor verder beleid.

De Nederlandse Vrouwen Raad (NVR) en het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) zullen in de voorbereiding al good practices uit binnen- en buitenland inventariseren. De aanbevelingen van de conferentie worden meegenomen in het voorbereidingstraject voor de Speciale Zitting van de Algemene Vergadering van de VN over het vervolg op de Vierde VN-Wereldvrouwenconferentie. Ze zullen ook worden gericht op het Tweede Wereld Water Forum en de Ministeriële Conferentie die in maart 2000 in Den Haag worden gehouden.

13. Gelijkheid van mannen en vrouwen in Europa

In het emancipatiebeleid van de Europese Unie krijgt het tweesporenbeleid steeds meer vorm. Aan het specifieke beleid wordt gewerkt in de Informele Gelijke Kansen Raden en het Raadgevend Comité en Beheerscomité ter uitvoering van het vierde communautaire actieprogramma voor gelijke kansen tussen mannen en vrouwen (1996–2000). Nederland participeert daar actief in.

Daarnaast is het emancipatiebeleid in de afgelopen jaren verbonden met de hoofdterreinen van het reguliere beleid. Zo maakt het emancipatieperspectief intussen deel uit van diverse agenda's: de Sociale Raad (gelijke behandeling, de Europese werkgelegenheidsstrategie, de structuurfondsen), de Raad voor Justitie en Binnenlandse Zaken (het programma ter bestrijding van vrouwenhandel), de Jeugd Raad (het programma ter bestrijding van geweld tegen vrouwen, jongeren en kinderen), de Onderwijs Raad (het vijfde kaderprogramma voor onderzoek en techniek).

Sinds de ratificatie van het Verdrag van Amsterdam is het opheffen van

ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en het bevorderen van gelijkheid van mannen en vrouwen een horizontale doelstelling van de Unie (art. 2 en 3). Voorts verankert het Verdrag het non-discriminatie beginsel (art. 13) en de basis voor positieve actie en gelijke beloning (art. 137 en 141). De vraag is, hoe de ontstane ruimte aangewend kan worden voor vernieuwing. Vaststaat dat de vorderingen met de mainstreaming ook na 2000 een middellang communautair actieprogramma voor gelijkheid van mannen en vrouwen nog noodzakelijk maken. Omdat mainstreaming vraagt om effectieve coördinatie, zal Nederland zich eveneens actief inzetten voor vernieuwing van de coördinatie, besluitvorming en monitoring van het emancipatiebeleid op het niveau van de Werkgroepen en Raad van Ministers. Verder blijft de Nederlandse inzet gericht op de effectuering van de emancipatieagenda's van de Werkgroepen en Raden.

14. Ontwikkelingen in de Raad van Europa

De Raad van Europa bestaat in 1999 vijftig jaar. Deze gelegenheid wordt onder meer geplaast in het teken van verankering van het emancipatiebeleid in het reguliere beleid (mainstreaming). De permanente commissie voor Gelijkheid tussen mannen en vrouwen organiseert in september van dit jaar in Athene een high-level conferentie, waarbij gebruik wordt gemaakt van het eindrapport van de Gelijkekansen-werkgroep Mainstreaming. De Nederlandse Emancipatie Effect Rapportage is één van de succesvolle voorbeelden («good practices») uit dit rapport, dat door het Comité van Ministers zeer positief is ontvangen. Ook het Actieplan Taakstellingen Departementen wordt gezien als een navolgenswaardig voorbeeld.

De snelle ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologie dragen bij aan een toenemende internationalisering. Gezien het grote belang van kennis is gelijke toegang van meisjes en jongens tot kennisbronnen van cruciaal belang. De Raad van Europa ontwikkelt activiteiten om te stimuleren dat meisjes evenveel als jongens profiteren van de kansen die nieuwe informatie- en communicatie-technologieën bieden (in Nederland één van de emancipatietaakstellingen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen). De permanente commissie voor Gelijkheid organiseert, samen met de permanente commissie voor Jongeren, in het najaar 2000 een informatieforum in Slowakije over mensenrechten van meisjes. Nederland is actief betrokken bij de voorbereidingen.

Beleidsinformatie

15. Onderzoek

Het onderzoekprogramma voor 2000 wordt, net als in voorgaande jaren, verdeeld in drie categorieën: onderzoek gericht op (beleidsinhoudelijke) vernieuwing, onderzoek gericht op ontwikkeling van instrumenten om effectief te kunnen mainstreamen, en onderzoek dat voortvloeit uit lopend beleid of dat voortkomt uit toezeggingen aan het parlement. In 1999 is in het onderzoekprogramma zoveel mogelijk aangesloten bij ander relevant onderzoek. Met name in het kader van het onderzoek rond arbeid en zorg heeft een intensieve samenwerking plaatsgehad tussen de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid en andere directies van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Deze lijn zal ook in 2000 worden voortgezet; daarbij kunnen ook de relaties met onderzoekprogramma's van andere departementen aan de orde komen. Zo zal, naar verwachting, in het kader van de dagindeling, zorg en arbeid, en het bereikbaarheidsscenario gekeken worden naar mogelijke vormen van samenwerking met andere departementen.

Conclusies uit algemeen onderzoek worden nader verwerkt. Dat geldt bijvoorbeeld voor de verdere uitwerking van de Emancipatie Effect Rapportage, de EER. Het evaluatieonderzoek naar uitgevoerde EER's, «Van de EER geleerd», dat het parlement inmiddels heeft ontvangen, heeft nogmaals aangetoond, dat het moeilijk is voor beleidmakers om emancipatie-aspecten van meet af aan mee te nemen in de ontwikkeling van beleid. Noodzakelijk is dat ontwikkelde inzichten en instrumenten op een praktische manier beschikbaar komen. De ondersteuning hiervoor kan variëren van serviceverlening in de vorm van een adressenlijst met deskundige uitvoerders van EER's (website) tot een servicepunt dat adviseert, aan deskundigheidsbevordering doet en instrumenten ontwikkelt.

Op basis hiervan is onderzoek uitgezet naar de mogelijkheden voor een handleiding voor toepassing van de EER.

Zeer bemoedigend is de ontwikkeling van emancipatie-effectrapportage als instrument door de Europese Commissie. In haar verslag over het jaar 1998 (Gelijke kansen voor vrouwen en mannen in de Europese Unie, COM (1999) 106 def.) deelt de Commissie hierover mee: «In 1998 is een zeer praktische stap gezet ter bevordering van de emancipatie-effectrapportage met de publicatie door de Commissie van een beknopte gids waarbij de emancipatie-effectrapportage ook bij de diensten van de Commissie is ingevoerd. (-) In 1999 zullen verdere maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat de emancipatie-effectrapportage van het beleid van de Commissie een standaardprocedure en zelfs een automatisme wordt. (-) In dit verband kan worden vermeld dat Nederland een instrument voor emancipatie-effectrapportage heeft ontwikkeld dat al op verscheidene beleidsgebieden door de regering is toegepast. Voortbouwend op de Nederlandse ervaringen is in België op verzoek van de Vlaamse regionale autoriteiten een vergelijkbaar instrument ontwikkeld. In het jaar 2000 zal, afhankelijk van de resultaten van het haalbaarheidsonderzoek servicepunt mainstreaming, verder worden gewerkt aan de realisatie daarvan.

Na gereedkoming van de Meerjarennota Emancipatiebeleid zal in het programma voor 2000 gekeken worden naar de diverse onderzoeksvragen die in het kader van deze nota naar voren zijn gekomen.

Voor de verdere ontwikkeling van de monitor zal eveneens vervolgonderzoek plaats moeten vinden. Het parlement zal over de invulling van het onderzoek nader worden geïnformeerd voor de zomer van 2000.

16. Emancipatie-monitor

De monitor zal in eerste instantie op vier terreinen informatie geven:

- Arbeid, zorg en inkomen;
- Onderwijs;
- Politieke en maatschappelijke besluitvorming;
- Geweld tegen vrouwen.

Op langere termijn kunnen hieraan andere terreinen worden toegevoegd. In het Jaarboek Emancipatie 1999 is verslag gedaan van de stand van zaken en van de keuzes die zijn gemaakt voor de inhoud.

De monitor wordt langs twee sporen opgezet. De regelmatige publicatie van kwantitatieve gegevens wordt afgewisseld met dieptestudies die een meer analytisch karakter hebben. De eerste emancipatiemonitor verschijnt in het voorjaar van 2000.

De publicatie van de emancipatiemonitor wordt afgestemd met bestaande publicaties, zoals het Jaarboek Emancipatie. Gestreefd wordt naar het elektronisch beschikbaar stellen van kwantitatieve gegevens.

Het doel van de monitor is om door middel van het periodiek volgen van de ontwikkelingen op een aantal belangrijke terreinen, zicht te houden op het emancipatieproces in de samenleving. De monitor fungeert als een «thermometer» voor het beleid. De monitor is tevens een instrument ten

behoefte van het parlement en het (brede) publiek. Gegevens uit de monitor kunnen werken als «eye-opener» en daardoor tot actie aanzetten. Ook heeft de monitor een functie als informatie-opslag, voor bijvoorbeeld het opstellen van rapportages.

De meerwaarde van de monitor is vooral het geven van een overkoepelend beeld van de ontwikkeling op de meest belangrijke terreinen van het emancipatiebeleid. Zo is het mogelijk om een samenhangend inzicht te krijgen in het emancipatieproces en om dwarsverbanden te leggen tussen de ontwikkelingen op verschillende terreinen. Dit biedt de mogelijkheid om van tijd tot tijd de balans op te maken van de stand van het emancipatieproces in zijn geheel.

17. Publicaties

- Volgens plan zijn er drie Jaarboeken Emancipatie uitgebracht: 1997, 1998 en 1999. In het kader van de voorbereiding van een beleidsinformatiesysteem is dit jaar een onderzoek uitgevoerd waaruit blijkt, dat het Jaarboek sterker nog kan worden toegespitst op de behoeften van de doelgroepen. Deze uitkomsten worden betrokken bij de verdere uitwerking van het beleidsinformatiesysteem. Daarbij zal ook worden nagegaan of er een nauwere koppeling kan worden aangebracht tussen de monitor en het jaarboek.
- *Op Gelijke Voet*. «Mainstreaming» is eveneens een geschikte formule voor de inhoud van *Op Gelijke Voet*. Niet langer hoeft de emancipatie-invalshoek steeds voorop te staan. Het wordt juist steeds interessanter om uit te gaan van de hoofdlijnen van algemeen beleid. Om vervolgens de vraag te stellen welke relevantie het emancipatiebeleid heeft, of kan hebben, voor dat beleid, en vice versa. In recente jaren is de inhoud van *Op Gelijke Voet* al veranderd, om uitdrukkelijk ook nieuwe doelgroepen (zoals mannen) aan te spreken. In dit begrotingsjaar zal de vormgeving van het blad aan de nieuwe opzet worden aangepast en gemoderniseerd. Tegelijkertijd zal verder worden ingezet op een bredere verspreiding.

18. Emancipatie-ondersteuningsbeleid

Het emancipatie-ondersteuningsbeleid blijft van belang als stimulant van het veranderingsproces in de richting van een geëmancipeerde samenleving. Onder meer via het beleidsinstrument subsidiëring wordt hieraan uitvoering gegeven.

Per 1 januari 1998 is de «Subsidieregeling emancipatie-ondersteuning 1998» van kracht. Op grond van deze regeling is subsidie beschikbaar voor drie typen activiteiten:

1. activiteiten die passen in de actuele thema's van het beleid;
2. activiteiten (veelal eenjarig) die bijdragen aan het wegnemen van structurele en culturele belemmering zodat diversiteit als bron van kwaliteit tot haar recht kan komen dan wel bijdragen aan het volwaardig en gelijktijdig participeren in verschillende levenssferen;
3. activiteiten (veelal meerjarig) die gericht zijn op de verbreding van het draagvlak voor het emancipatieproces of bijdragen aan expertisevorming.

Volgens de daarvoor geldende procedure en criteria kan subsidie worden verleend aan organisaties die projectvoorstellen indienen bij de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.

Ieder jaar worden actuele thema's benoemd die vanuit beleidsdoelstellingen ondersteuning behoeven. Doel hiervan is onder meer om in aansluiting op de beleidsvoering het maatschappelijk bereik van de thema's te vergroten door organisaties in staat te stellen rond de thema's activiteiten te organiseren. De actuele thema's voor 2000 zijn:

1. activiteiten gericht op het doorbreken van het zogenaamde Glazen plafond.
2. activiteiten gericht op terugkoppeling van de bevindingen van de speciale vergadering van de VN voor de Follow-Up Beijing in juni 2000, naar de Nederlandse situatie.
3. Activiteiten in het kader van het nationaal debat over Zorg en arbeid met als motto «Wie zorgt in de 21^e eeuw?». Hierin kunnen aan de orde komen: een mogelijk zorgvacuüm in de toekomst, zorgparticipatie van mannen (betaald en onbetaald), beeldvorming en maatschappelijke waardering van zorg, financieel-economische en bestuurlijke aspecten van een nieuwe verdeling van zorg tussen mannen en vrouwen.

De gekozen thema's zullen nader worden omschreven en afgebakend in de Staatscourant.

De organisaties die voor activiteiten uit type 3 worden gesubsidieerd, zijn het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV), Toplink, de VrouwenAlliantie, E-Quality en Opportunity in Bedrijf. Ook de bijdrage voor de nationale rapporteur Vrouwenhandel valt hieronder.

Dit jaar zijn de werkzaamheden van Toplink, Opportunity in Bedrijf en de Vrouwenalliantie geëvalueerd. Over verdere subsidiëring van deze organisaties heeft thans besluitvorming plaats.

Aparte vermelding verdient de evaluatie van de positie van de regionale vrouwenemancipatiebureaus in opdracht van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid. Het parlement wordt geïnformeerd over de uitkomsten van deze evaluaties en de conclusies die daaruit worden getrokken.

In de Subsidieregeling emancipatie-ondersteuning 1998 is aangegeven dat deze in 2000 wordt geëvalueerd. Jaarlijks worden meer dan 100 subsidieaanvragen ingediend.

19. Joke Smit Prijs 2000

In 2000 wordt de Joke Smit Prijs voor de achtste keer uitgereikt. Voor deze uitreiking in het jaar van de eeuwwisseling is bijzondere aandacht op z'n plaats.

Gestreefd wordt naar ruime aandacht bij een breed publiek, dat zich voelt aangesproken door de toekenning van de prijs. De jury zal opnieuw maatschappelijk breed zijn samengesteld. Van haar zal worden gevraagd om kandidaten voor te dragen, die symbool kunnen staan voor het emancipatiestreven in de 21^e eeuw.

Aan de uitreiking van de prijs zal een bijzonder karakter worden gegeven.

20. Financiën

Voor de uitvoering van het emancipatiebeleid en daaraan gerelateerd ander beleid beschikken de ministeries over eigen middelen, zoals voor de kinderopvang en voor het uitvoeren van de emancipatietaakstellingen.

Voor het coördinerend emancipatiebeleid zijn jaarlijks middelen beschikbaar voor de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, voor de uitvoering van de subsidieregeling «Emancipatie-ondersteuning 1998» en voor de stimuleringsmaatregel Dagindeling.

Naast de middelen voor de personele en materiële uitgaven zijn er middelen voor de ondersteuning van het primair proces, en voor onderzoek- en voorlichtingsbeleid van de coördinerende directie. Deze budgetten zijn – behoudens de kortingen ten gevolge van het Regeerakkoord – globaal gehandhaafd op het oude peil.

Voor de uitvoering van de subsidieregeling «Emancipatie-ondersteuning 1998» is een budget begroot van 11,7 mln gulden (kasbasis).

Voor de Stimuleringsmaatregel Dagindeling is in de periode tot 2003 op verplichtingenbasis 60 mln gulden beschikbaar. Voor 2000 is een bedrag begroot van ongeveer 14,5 mln gulden (kasbasis). De middelen worden besteed aan experimenten voor een periode van maximaal 3 jaar. Naast het subsidiëren van concrete experimenten wordt het doel van de Stimuleringsmaatregel Dagindeling bereikt door een uitwisseling van ervaringen met de experimenten, informatievoorziening over de mogelijkheden en het zichtbaar maken van resultaten voor de samenleving.